

LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBSARGS

Baznīcas iela 25, Rīga LV-1010; Tālr.: 67686768; Fakss: 67244074; e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv

Rīgā

16.07.2009. Nr.1-5/182

Uz 19.06.2009. Nr.1-04/230-pav

**Latvijas Republikas Satversmes tiesas
tiesnesei Aijai Brantai**
Jura Alunāna ielā 1, Rīgā, LV-1010

Par viedokli lietā Nr.2009-08-01

2009.gada 30.jūnijā Tiesībsarga birojā saņemts Jūsu lēmums atzīt Latvijas Republikas tiesībsargu (turpmāk – Tiesībsargs) par pieaicināto personu lietā Nr.2009-08-01 un pieaicināt izteikt viedokli par jautājumiem, kam varētu būt nozīme šīs lietas izskatīšanā.

Ievērojot Tiesībsarga likumā noteikto Tiesībsarga kompetenci, sniedzu Jums šādu 2009.gada 12.marta likuma „Grozījumi likumā „Par valsts pensijām”” 2.panta vārdu „valsts pensijas 2009.gadā pārskatītas netiek” vērtējumu.

1. Satversmes tiesa jau vairākkārt ir norādījusi, ka no Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1.panta izrietošā tiesiskās paļāvības principa īstenošanā nozīme ir arī tam, vai personas paļaušanās uz tiesību normu ir likumīga, pamatota un saprātīga, kā arī tam, vai tiesiskais regulējums pēc savas būtības ir pietiekami noteikts un nemainīgs, lai tam varētu uzticēties.¹

Pieteikumu iesniedzēji Satversmes tiesai pauž viedokli, ka personu, kam ir tiesības uz valsts pensiju, paļaušanās uz tiesisko regulējumu valsts pensiju apmēra pārskatīšanas jomā ir bijusi likumīga, saprātīga un pamatota, tiesiskais regulējums bija spēkā ilgstošu laika periodu un ir bijis pietiekami noteikts un nemainīgs. Tādējādi, pārtraucot pensiju pārskatīšanu, tiek pārkāpts tiesiskās paļāvības princips.

Tiesībsargs nepiekrīt minētajam šādu iemeslu dēļ.

1995.gada 2.novembrī pieņemtais likums „Par valsts pensijām” paredzēja, ka valsts pensijas apmērs Ministru kabineta noteiktajā kārtībā pārskatāms ik gadu. Kopš likuma „Par valsts pensijām” spēkā stāšanās brīža regulējums attiecībā uz pensiju pārskatīšanu ar terminētām pārejas noteikumu normām tika mainīts vairākkārt – nosakot un mainot pārskatāmo pensiju maksimālo apmēru un

¹ Skat. Satversmes tiesas 2005.gada 11.novembra sprieduma lietā Nr.2005-08-01 <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2005-08-01.rtf>. Sprieduma 10.2.punkts; Satversmes tiesas 2004.gada 25.oktobra sprieduma lietā Nr.2004-03-01. <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2004-03-01.rtf>. Sprieduma 9.2.punkts; Satversmes tiesas sprieduma lietā Nr.2001-12-01. <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2001-12-01.rtf>. Sprieduma secinājumu daļas 3.2.punkts.

pārskatīšanas biežumu. Uz to arī norāda Latvijas Republikas Saeima (turpmāk – Saeima).²

Tādējādi Tiesībsargs uzskata, ka normatīvais regulējums pensiju indeksācijas jomā nav bijis pietiekami noteikts un nemainīgs, lai tam varētu uzticēties. Arī Satversmes tiesas praksē ir atzīts, ka pensiju sistēmas raksturs un principi nedod pamatu paļāvībai, ka indeksācijas regulējums netiks mainīts.³

Vienlaikus jāņem vērā, ka apstrīdētās normas pieņemšanas laikā ekonomiskās stabilizācijas nolūkā valstī tika samazināts finansējums daudzās jomās, tai skaitā sociālā nodrošinājuma un veselības aprūpes jomās. Pastāvot šādiem apstākļiem, nebija pamata paļauties, ka pensiju pārskatīšana turpināsies līdzšinējā kārtībā. Tādēļ Tiesībsargs piekrīt Saeimas norādītajam, ka ekonomiskās situācijas straujās regresijas apstākļos personas paļaušanās, ka pensijas turpinās pārskatīt, nav vērtējama par saprātīgu.

Nemot vērā minēto, **Tiesībsargs uzskata, ka pensiju pārskatīšanas atcelšana 2009.gadā nepārkāpj tiesiskās paļāvības principu.**

2. Pensiju pārskatīšanas mērķis ir kompensēt inflācijas ietekmi uz pensijas apmēru, tādā veidā nodrošinot un uzlabojot pensiju saņēmēju sociālo nodrošinājumu.⁴ Tādējādi, pārskatot pensijas, valsts realizē Satversmes 109.pantā garantētās tiesības uz sociālo nodrošinājumu. Pārtraucot pensiju pārskatīšanu, tiek ierobežotas Satversmē nostiprinātās tiesības.

Pamattiesības var ierobežot tikai Satversmē noteiktajos gadījumos ar nolūku aizsargāt svarīgas sabiedrības intereses un ja tiek ievērots samērīguma princips. Tādējādi jāizvērtē, vai apstrīdētajā normā noteiktais ierobežojums atbilst šādām prasībām:

- a) vai tas ir noteikts ar likumu;
- b) vai tas atbilst leģitīmam mērķim, kuru valsts vēlas sasniegt, nosakot šo ierobežojumu;
- c) vai tas atbilst samērīguma principam.⁵

Tā kā apstrīdētā norma ietverta normatīvajos aktos paredzētajā kārtībā pieņemtā likumā, noteiktais ierobežojums noteikts ar likumu. Šo apstākli neapstrīd arī pieteikuma iesniedzēji.

Saeima norāda, ka ar apstrīdēto normu noteiktā ierobežojuma leģitīmais mērķis visupirms ir nodrošināt valsts budžeta intereses, kā arī citu personu tiesību uz sociālo nodrošinājumu realizācija. Šāds mērķis ir uzskatāms par leģitīmu. Arī Satversmes tiesas praksē ir atzīts, ka pensiju speciālā budžeta ieņēmumu un izdevumu sabalansēšana ir leģitīms mērķis.⁶

² Skat. Latvijas Republikas Saeimas atbildes raksts. 10.punkts.

³ Satversmes tiesas 2005.gada 11.novembra sprieduma lietā Nr.2005-08-01. <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2005-08-01.rtf>. Sprieduma 10.2.punkts.

⁴ Skat. 2009.gada 12.marta likuma „Grozījumi likumā „Par valsts pensijām”” anotācija. <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/D79C219A5E245387C2257577003548A8?OpenDocument>.

Anotācijas II sadaļa; 2009.gada 19.jūnija likuma „Grozījumi „Par valsts pensijām”” anotācija. <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/4F36BE55D7D2552FC2257465004D4008?OpenDocument>.
Anotācijas II sadaļa.

⁵ Satversmes tiesas 2005.gada 4.novembra spriedums lietā Nr.2005-09-01. <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2001-09-01.rtf>. Sprieduma 11.punkts.

⁶ Satversmes tiesas 2005.gada 11.novembra sprieduma lietā Nr.2005-08-01 <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2005-08-01.rtf>. Sprieduma 9.punkts.

Izvērtējot izmantoto līdzekļu atbilstību leģitīmā mērķa sasniegšanai, jāņem vērā Saeimas norādītais, ka viens no sociālās apdrošināšanas sistēmas darbības principiem ir pašfinansēšanās: pašreizējās izmaksas pensiju un pabalstu saņēmējiem tiek segtas no šobrīd strādājošo sociālās apdrošināšanas iemaksām. Tiesībsargs piekrīt pieteikuma iesniedzēju paustajam viedoklim, ka indeksācijas atcelšana pilnībā neatrisinās budžeta sabalansēšanas problēmas, taču jānorāda, ka šāds solis kopumā mazinās pensiju speciālā budžeta izdevumus, tādējādi līdzsvarojot tā izdevumus un ieņēmumus.

Tādējādi Tiesībsargs uzskata, ka, pastāvot konkrētajiem apstākļiem nodarbinātības un sociālā budžeta ieņēmumu jomā⁷, pensiju pārskatīšanas atcelšana 2009.gadā ir piemērots līdzeklis minētā leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Lai arī Satversmē nav *expressis verbis* norādīts, ka Latvija ir sociāli atbildīga valsts, tas izriet no Satversmē garantētajām sociālajām tiesībām. Uz Latviju kā sociāli atbildīgu valsti norādījusi arī Satversmes tiesa.⁸ Tādējādi Latvijā darbojas sociāli atbildīgas valsts princips.⁹

Ņemot vērā minēto, lai noskaidrotu, vai apstrīdētajā normā noteiktais ierobežojums atbilst samērīguma principam, jānoskaidro tā atbilstība sociāli atbildīgas valsts principam, jāizvērtē, vai nepastāv saudzīgāki līdzekļi leģitīmā mērķa sasniegšanai un vai sabiedrības ieguvums ir lielāks par indivīda tiesību ierobežojumu.

Sociāli atbildīgas valsts mērķis ir sabiedrībā izlīdzināt būtiskākās sociālās atšķirības un katrai iedzīvotāju grupai nodrošināt atbilstošu dzīves standartu.¹⁰ Sociālais taisnīgums ietver rūpes par sociālo atšķirību izlīdzināšanu, vājāko aizsardzību un iespēju vienlīdzību.¹¹ Vienlaikus jāņem vērā, ka sociālo tiesību mērķis ir aizsargāt ne vien katra indivīda tiesības, bet arī visas sabiedrības intereses.¹²

Kā jau tika minēts, pensiju pārskatīšanas galvenais mērķis ir kompensēt inflācijas ietekmi uz pensijas apmēru. Tādā veidā pensiju saņēmēji tiek aizsargāti no sociālā nodrošinājuma samazināšanās, ņemot vērā patēriņa cenu pārmaiņas.

Pēc Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes apkopotajiem datiem 2009.gadā patēriņa cenu pieaugums pret iepriekšējā gada atbilstošo periodu pakāpeniski samazinās – no 9,8 procentiem janvārī līdz 3,4 procentiem jūnijā.¹³ Tā kā patēriņu cenu pieaugumam piemīt tendence samazināties, arī nepieciešamība pēc pensiju indeksācijas var tikt pārskatīta.

Saeima norāda, ka, ņemot vērā budžeta pašfinansēšanās principu, citi līdzekļi, kas izmantojami speciālā budžeta sabalansēšanai, var izpausties tikai kā

⁷ Skat. Latvijas Republikas Saeimas atbildes raksts. 6.punkts.

⁸ Satversmes tiesas 2006. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-07-01. http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2006-07-01.htm. Sprieduma 18.punkts.

⁹ Kovaļevska A. Sociāli atbildīgas valsts princips. *Jurista vārds*. 2008. 26.augusts, nr.32 (537).

¹⁰ Satversmes tiesas 2006. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-07-01. http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2006-07-01.htm. Sprieduma 18.punkts.

¹¹ Kovaļevska A. Sociāli atbildīgas valsts princips. *Jurista vārds*. 2008. 26.augusts, nr.32 (537).

¹² Schoukens Paul „The right to Access health care: Health care according to European social security law instruments”. *Medicine and Law*, 2008. Nr.27.,501. <http://international.westlaw.com>

¹³ Patēriņa cenu pārmaiņas vidēji 12 mēnešos pret iepriekšējiem 12 mēnešiem. <http://www.csb.gov.lv/csp/content/?cat=6686>

pensiju saņēmējiem noteikto labvēlīgo normu atcelšana, piemēram, samazināt piemaksu pie pensijas par stāžu.

Par alternatīvu pensiju speciālā budžeta samazināšanai var uzskatīt, piemēram, indeksācijas pārtraukšanu vienīgi pensijām, kas pārsniedz noteiktu apmēru. Tomēr jāņem vērā, ka šādā gadījumā budžeta izdevumu ietaupījums būtu mazāks un šobrīd paredzētā ietaupījuma sasniegšanai to būtu nepieciešams noteikt uz ilgāku laiku. Tādējādi nevar atzīt, ka leģitīmo mērķi tādā pašā kvalitātē varētu sasniegt ar citiem alternatīviem līdzekļiem.

Ņemot vērā apstrīdētās normas īstermiņa raksturu un inflācijas samazināšanos, indeksācijas atcelšana 2009.gadā būtiski nesamazinās pensiju apmēru. Tādējādi šāds līdzeklis leģitīmā mērķa sasniegšanai vērtējams kā saudzējošākais.

Jāņem vērā arī apstākļi, ka valstī samazinās strādājošo atalgojuma līmenis un paaugstinās bezdarba līmenis, tādā veidā samazinās sociālo iemaksu apjoms, radot sociālā budžeta ieņēmumu kritumu un izdevumu palielināšanos. Šādā situācijā, ņemot vērā saistības, kas izriet no sociāli atbildīgas valsts principa, nepieciešams veikt pasākumus, kas sabalansē sociālā budžeta ieņēmumus un izdevumus ar mērķi garantēt sociālos pakalpojumus iespējami plašākam personu lokam arī nākotnē.

Ņemot vērā minēto, Tiesībsargs uzskata, ka **sabiedrības ieguvums no sabalansēta un funkcionēt spējīga pensiju speciālā budžeta ir samērīgs ar pensijas apmēra samazinājumu saistībā ar pensiju nepārskatīšanu.**

Apkopojot iepriekš minēto, Tiesībsargs secina, ka 2009.gada 12.marta likuma „Grozījumi likumā „Par valsts pensijām”” 2.panta vārdi „valsts pensijas 2009.gadā pārskatītas netiek” atbilst Satversmes 1.un 109.pantam.

Ar cieņu

Tiesībsarga vietnieka p.i.

V.Slaidiņa